

ROB LUREMAN

Het wegbestemde station van Margadant (alle foto's bij dit artikel zijn van Henk Westerveld te Aalten)

Bulldozer staat klaar in Amersfoort

Ruim 100 gebouwen w.o. station van Margadant moeten wijken voor 'Operatie Stadshart'

Het uit 1901 daterende stationsgebouw van architect D. A. N. Margadant is één van de meer dan honderd gebouwen die in Amersfoort plat moeten om van het stadscentrum een echte metropool te maken. Tenminste als alle plannen doorgaan, want de oppositie groeit tegen de verdrinking in. Zeker nu de schone schijn van de inspraak is doorgeprikt en de werkelijkheid van de kaalslagoperatie begint door te dringen tot de bewoners van de wijken Nederberg, Stationsbuurt, de Koppel en het Soesterkwartier.

Margadant (1849-1915) kreeg meer bekendheid met zijn stationsschepping in Haarlem dan met zijn geesteskind in Amersfoort, maar dat blijkt ten onrechte. Afgaande op de eerste inventarisatie voor de gemeentelijke monumentenlijst had het eigenlijk prominent op die lijst moeten prijken. Het pand werd door de samenstellers zelfs rijp gevonden voor de hoogste categorie jonge monumenten, maar het liep anders af. Burgemeester en wethouders van Amersfoort erkenden weliswaar de monumentale inschatting, maar lieten de facelift, die de vervoermaatschappij in het hoofd heeft voor het Stationsplein, zwaarder wegen. In die wissel op de toekomst is geen plaats voor een gebouw met aardige architectonische kenmerken (*neogotisch* en *Jugendstil*) en een situering aan de voet van de *Amersfoortse berg*, die – door de hoogteverschillen met de eilandperrons – uniek voor Nederland wordt genoemd. Het college verzocht de NS-bonzen nog wel om waardevolle elementen – als de tegeltableaus van *Eduard Cuypers* – met respect te behandelen, maar meer stelt het doekje voor het bloeden niet voor.

Het nieuwe gezicht van Amersfoort op deze plaats is waarschijnlijk een torenhoge stationsentree, met – dat is al wel zeker – aan de oostkant een lager gelegen 150 meter lange, in een curve lopende zijvleugel, waarvan de pui steunt op arcaden. In die vleugel zijn kantoren, winkels, een restaurant en de VVV gedacht. De VVV is

nu nog schuin tegenover het station gehuisvest in een chaletachtig pand uit het begin van deze eeuw, dat thans in Madurodamvorm ligt ingeklemd tussen twee eigentijdse kantoorkolossen. Het is dit plaatje dat bij menig inwoner nachtmerries oproept omdat het 't toekomstbeeld is geworden voor het rond de eeuwwisseling volgebouwde gebied tussen de oude binnenstad en het station en het over het spoorwegemplacement gelegen stadsdeel dat *Soesterkwartier* heet en van latere bouwdatum is.

Heerensociëteit Amicitia, in de huidige plannen wegbestemd.

Nachtmerrie

Veroorzaker van de 'nachtmerrie' is, om een bewonerskwalificatie maar eens te herhalen, de *Ontwikkelingsmaatschappij Centrumplan Amersfoort* (kortweg *OCA*, in de volksmond inmiddels bedacht met de naamsvariant *Ondergang Centrum Amersfoort*). De tijd dat lokaal bestuur en projectontwikkelaars elkaar als kat en hond beloerden is ook hier voorbij. Amersfoort heeft deze door banken en bedrijfsleven gevoede reus ouderwets, via een boterbriefje, in de armen gesloten. Het prille geluk op het voor beide uitgestippelde levenspad vertoont nogal wat monddaine trekjes. De *Keistad*, de bijnaam van Amersfoort, wil voor eens en altijd afrekenen met het provinciale imago dat nog dateert uit de tijd dat de agrariërs uit de periferie voor een flinke aanwas van de bevolking zorgden. Hoewel niet uitverkoren tot stedelijk knooppunt geeft de groeistadstatus gelijkwaardige impulsen.

Kantoorvilla van Ons Belang (ziektekosten en verzekeringen van onderofficieren): gemeentelijk monument in het saneringsgebied, dat waarschijnlijk gespaard kan worden.

Amersfoort (nu bijna 100.000 inwoners) moet over twaalf jaar het bruisend hart van midden-Nederland worden, met 120.000 inwoners, op z'n laatst in het jaar 2010. Tientallen kantoorkolossen, 2.000 nieuwe woningen en winkels, een theater- en congrescentrum met wegoverkluisingen en nog een handvol futuristische blikvangers

Nog gave gevelrij met portiekwoningen aan de Korte Bergstraat: wegbestemd.

dienen de metamorfose – kosten: 1,6 miljard gulden – reliëf te geven. Amersfoort wil niet achterblijven bij steden als Eindhoven, Nijmegen en Tilburg, waar soortgelijke operaties voor de deur staan. In het structuurplan van twee jaar geleden waren de Amersfoortse ambities van bescheiden omvang, maar de almaar roder kleurende cijfers van de verwachte exploitatietekorten bracht projectontwikkelaar OCA tot een nog weidse en grootschaliger invulling van de plannen met – logisch gevolg – nog meer werk voor de bulldozer. Ondanks deze schaalvergroting draagt het tekort op de grondexploitatie bij de eerste uitvoering van de plannen een slordige 21,7 miljoen gulden, waarbij onderweg nog de kosten van bodemsanering moeten worden opgeteld. De gemeente denkt aan al die uitgaven een mouw te passen via een beroep op de portemonnee van de rijksoverheid, maar of dit allemaal zo gemakkelijk zal gaan wordt politiek sterk betwijfeld.

Slopershamer

'Operatie stadshart' moet, zoals gezegd, de monumentenstad Amersfoort (*beschermd stadsgezicht met 313 rijksmonumenten en een nog groter aantal op de gemeentelijke lijst, Red.*) een tweede stadshart geven. Het gebied dat in een nieuw jasje dient te worden gestoken slingert zich vanaf Margadants stationsgebouw in oostelijke richting naar de oude historische binnenstad, die alleen aan de rand en in de Molenstraat (bij het oude stadhuis) onder druk komt te staan, maar tot nu toe zelf geen waardevolle bebouwing moet inleveren. Dat geldt wel voor eerder genoemde wijken Nederberg, Stationsbuurt, Koppel en Soesterkwartier. Hoewel de meest intrigerende bebouwingselementen veilig gesteld lijken via de gemeentelijke monumentenlijst, blijven tientallen beeldbepalende en beeldondersteunende gebouwen (veelal in eclectische stijl) over, die in aanmerking komen voor de sloophamer of solitaire overleving.

Door de grootschalige ingrepen dreigt ook een aantasting van het historisch stratenpatroon, dat in Nederberg en de Stationsbuurt juist zo aardig is door de niveaoverschillen. Nog erger is het plan voor een gedeeltelijke wijziging van de eeuwen oude rivierloop van de Eem, ter hoogte van de vroegere gemeentelijke korenschuur *het Spijkertje*. De historische be-

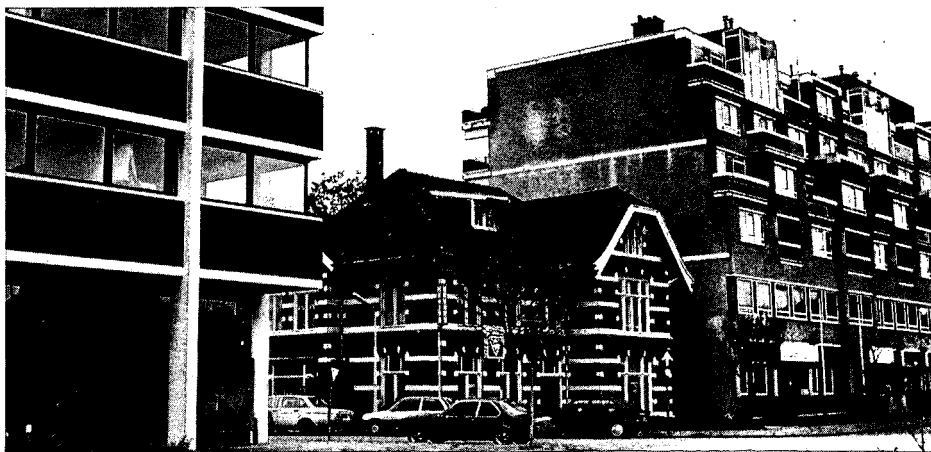
drijvigheid die eigen is aan de haven- en kadefunctie dreigt hier ingeruild te worden ten behoeve van mooi wonen aan het water voor de happy few. Dit betekent bijvoorbeeld het verlies van onbeschermd industrieel erfgoed als het graanoverslag-

De voormalige gemeentelijke korenschuur 't Spijker met silo Cova en overslagbedrijf aan de Eem. Ook met sloop bedreigd.

bedrijf Cova op de oostelijke Eemoever en – in mindere mate – de langgerekte pakhuizen van *Van Ommen* op de westoever, die hun kopgevels bijna in de rivier steken. Geen juweeltjes van architectuur allebei, maar de vraag is of bij het wegbestemmen ten behoeve van een futuristisch

Dwerg tussen kantooreuzen. Het VVV-kantoortje, dat nu nog schuin tegenover het station staat.

complex de andere waarden wel voldoende zijn overdacht.

Dat geldt bijvoorbeeld ook voor het in eclectische stijl opgetrokken gebouw van de vrijmetselaarsloge *Jacob van Campen* aan de Persijnstraat, dat in 1899 niet alleen het eerste gebouw was op het buiten de stad gelegen *Kalfsveld*, maar ook nog eens een van de weinige gebouwen in Nederland is die als loge is gebouwd. De loge is, met vier andere panden, wegbestemd voor de aanleg van een nieuwe straat.

Amicitia

Als ander discutabel slachtoffer van het rode potlood is de voorgenomen afbraak aangemerkt van 'heeren'-sociëteit *Amicitia* op de Stadsring, ten behoeve van een winkelpassage. Als er toch grootschalig moet worden aangepakt, waarom dan geen volledig herstel in oude luister met sloop van de foeileijke aanbouwsels? Ondanks alle kritiek is er ook wel waardering voor bepaalde planonderdelen. Bijvoorbeeld voor het herstel van de groengordels op de buitenring rond de oude binnenstad, waardoor het effect van het dempen van een deel van de buitengracht begin jaren zestig ongedaan wordt gemaakt. Ook het sarnen van vervuilde bedrijfs en beeldversturende dertien-uit-een-dozijn-nieuwbouw heeft de instemming gekregen die het verdient. Maar deze plussen raken toch ondergesneeuwd door het waardevolle dat dreigt te verdwijnen en dan hebben we het nog niet eens over het menselijk leed.

De politiek van Amersfoort heeft inmiddels groen licht gegeven voor de grootstedse aanpak, die per wijk in deelplannen een vervolg krijgt. Onder druk van het nog steeds aanzwellende burgerprotest zijn echter wel voorwaarden gesteld aan de uitvoering. De belangrijkste liggen in het financiële en maatschappelijke vlak. Een voorwaarde is ook toegespitst op de gebouwde omgeving. 'Kwalitatief goede woningen en panden met een beeldbepalend karakter dienen zoveel mogelijk gehandhaafd te blijven.' Juist dat 'zoveel mogelijk' is volgens de critici het bekende addertje onder het gras. Wat gebeurt er, zo stellen ze, als de financiële tekorten nog groter worden? Het antwoord is niet moeilijk te bedenken: 'Dan wordt het al snel gaten dichten met het puin van alle beeldbepalende panden.'